

Créditos a la presente edición

Coordinación académica
Sara Elena Mendoza Ortega
Juan Antonio Durán Mendieta

Adaptación de contenidos
José Dolores Juárez Guadalupe
Grisell Aniceto Ventura

Revisión técnica
Juan Antonio Durán Mendieta
María Dolores Rivera Torres
Liv Kony Vergara Romaní

Revisores lingüísticos
Porfirio Esquivel Hernández
Antonio López Marín

Colaboración
Melior Chávez Ruiz
Víctor Fabián Ruiz Rosales

Coordinación gráfica
y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Revisión editorial
Águeda Saavedra Rodríguez

Diagramación
Abraham Menes Núñez

Fotografía
Melior Chávez Ruiz

Agradecemos a las autoridades y personal del Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, Delegación Estado de México y a los y las integrantes de los círculos de estudio de la zona mazahua por su participación.

Reconocimiento primigenio: El contenido de este módulo tiene como antecedente los materiales producidos en la primera edición, cuyos créditos son:

Coordinación académica: María de Lourdes Aravedo Reséndiz, Autoría: Alicia Bello Quintos, Nora Estrada Márquez, Alicia Mayén Hernández. Revisión de contenidos: María de Lourdes Aravedo Reséndiz. Secretaría de Salud: Julián Mendoza Flores, Ma. de los Ángeles González Pérez. Instituto Mexicano del Seguro Social-Oportunidades: Gilda Nina Montero López Lena, Ma. del Carmen Baltazar Rivas. Revisión de textos: Esther Schumacher García, Águeda Saavedra Rodríguez, Luz Pérez Moreno Colmenero, Rocío González Díaz, Socorro Martínez de la Vega. Coordinación gráfica y cuidado de la edición: Greta Sánchez Muñoz, Adriana Barraza Hernández. Revisión editorial y seguimiento: Laura Sainz, Olivares, Marcela Zubieta, Luis A. Díaz. Coordinación editorial: María Begoña Pulido Herráez. Diseño gráfico: María Luisa Martínez Passarge. Coordinación de ilustraciones: Aurora del Rosal. Ilustraciones: Aurora del Rosal, Irla Granillo.

Vivamos mejor. Mazahua. MIB. Folleto. Cuidemos nuestra salud. D.R. © Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140. Primera edición 2005.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN Obra completa, *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo*: 970-23-0274-9

ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe*: 970-23-0191-2

ISBN *Vivamos mejor.* Mazahua. MIB. Folleto. Cuidemos nuestra salud. *Ra mimiji na joo.* Yo Jñiñi Jñatra'jo. MIB. Nujio ra mamaji: 970-23-0621-3

Impreso en México

Nujio ra mamaji

Xorɔ̃ji yo jñãa 4

Nrrese ɔ̃ñi ñeje ɔ̃kjii 5

Nu ABC nu d'iji 18

Pjorɔ̃ji intee 23

XORØJI YO JÑAA

Pa ra mimiji na joo, ra pjørøji inm'ɔb'ɔ ñeje inzeroji, ngek'o ra zooji na joo ñeje yo kara kja injmijí.

Nu xiskuama nu jits'iji jango ra pjørøji na joo, nu xits'iji jango ga jokøji.

Nujio xits'koji nu xiskuama ñeje yo para yo ntee, ra ætr'æji ngek'o dyara soji na ɔɔ.

Xits'koji ra karaji na joo ñeje indyokjoji, ra pjørøji, ra karaji na joo tenxe yo paa ngek'o ra mimiji na joo. Ñeje yo nu dyojui yo ntee k'o kara a xes'e nu xoñijomɔ.

O NRRES'E ƆŃI ŃEJE OKJII

Yo kje dya na punkja yo ntee yo pes'i okjii Ńeje ƆŃi, nu ngijeme me na so'o ngek'o ya nruu na punkja ntee. Dya mborɔji na joo, jo ziji na punkja jŋonɔ yo ba enje kja xibote, dya jŋonɔji na joo, yo kjas'ɔ tr'us'ɔ Ńeje yo tepi inbedyi.

Nu okjii Ńeje nu ƆŃi ra soo nziga yejui, onrre d'aja ga sooji nu ngijeme.

Nu okiii Ńeje nu ƆŃi ngeje ngijeme yo me soo yo tr'ante.

NRRES'JŃIKJI

Pje ngeje nu nrres'jŋikji

Ngeje ma kjinsi na zezhy nu kjii kja nu jŋikji kja inzero; s'ombɔ inkja'mbeŋe, inm'ɔb'ɔ, injoyo, a nzhoo, Ńeje inreŋo, nu ngijeme me na so'o ra mbork'ɔji.

Yo ntee me kjinsi nu ƆŃi sɔtr'ɔ 140 ma pama ba sɔjɔtrjo 90 okiii.

NUJIO ʘŋi

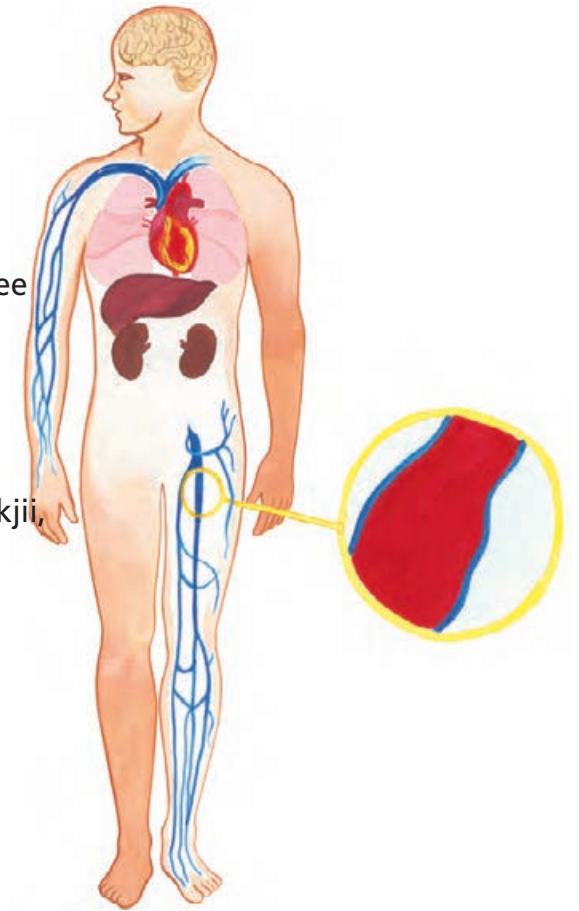
B'ʘb'ʘ yeje ʘŋi

Daja ʘŋi:

Dya paraji jango ne ŋeje nu ngijeme, tenxe yo ntee yo pes'i nu ʘŋi sooji nu ngijeme.

Yeje ʘŋi:

Nunu ngijeme dya nrra sooji, jetr'o ma sooji nu ʘkjii, ma na ʘ inrreño ŋeje yo nrrixu ma nrrunteji.

JANGO GA MB'ʘRʘ NU NGIJEME

Nu ngijeme ʘŋi sooji ma ra:

- Ra muk'ʘ inbedyi
- Nujio me na mpai
- Ma gi mimi na punkjʘ dya pje gi kja
- Ma dya gi jŋonʘ na joo
- Sitr'ʘs'ʘ
- Ma gi sii na punkjʘ paré.
- Ma me gi mbii.
- Ma gi soo ʘkjii ŋeje ma na ʘ inrreño.

Ma na pii

YO GI SOO MA GA MBURU

Ma pǃrǃ nu ngijeme mengi soo:

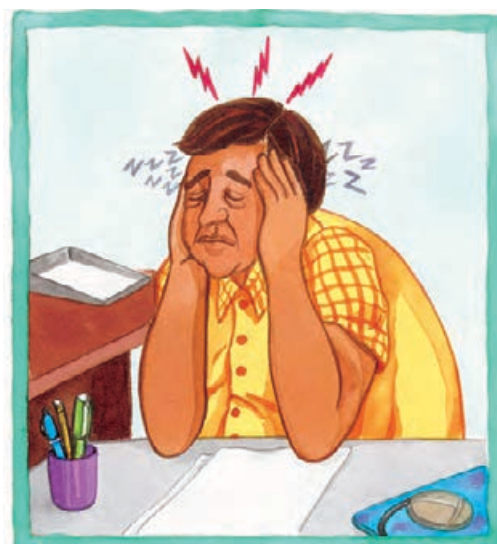
- Na ǁ inǃi'i
- Me yǃr'ǁ ints'oo

Ma s'isk'ibi nu b'ǃpi

Xinch'i inǃi'i

- ma jǃngom'ǁ incho'o
- ma b'ezhi jǃǁ'ǁ
- ma pǃantr'a a ngua ñeje intr'ankji
- Ma b'ezhi jǃǁ'ǁ
- Ma pǃantr'a a ngua ñeje intr'ankji

ǁŃi, yǃrǃ ints'oo

Xinch'i inñi'i

Ma b'ezhi jñ'u

**Ma gi para gi pes'i nu ngijeme
ri ma kja nu ngungijeme
ngek'o ra nutr'k'ji pjeko gi
pes'i.**

RA XITS'IJI

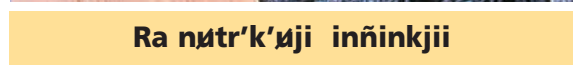
Ma soo ri maa d'aja paa nu kjæ ngek'o
ra nutr'k'ji inñinkjii, ma gi siji inbedyiji
k'o pes'i nu ngijeme, maa kja nu
ngungijeme ma ra sot'u ñanto zana ma
gi pes'i dyote kjæ, ngek'o ra ch'otr'k'bi nu ngije
ngek'o ra dyak'ji jñeche k'o na joo ri sii.

**Ma pjānr'a a ngua ñeje
intr'ankji**

- Pa dya ra sodyeji ra kjaji yo xits'iji.
- Ra bɔgɔji, ra eñeji, ra dak'ɔji ñeje ra nzhod'ɔji
- Dya nrra ra jñonɔji na punkjɔ
- Sii yo jñonɔ yo na joo k'o gi tumɔji
- Dya ri sii na punkjɔ o ñeje xebo
- Dya ri sii na punkjɔ paré ñeje tr'us'ɔ, ñeje yo jñonɔ yo dya ga joo
- Dya nrra ri mbii

Re nzhod'ɔji

Ma b'ɔb'ɔ nu ngijeme:

- Ri sii na joo yo jñeche
- Ri nzhod'ɔ
- Ri chunɔji yo ntee k'o soo nu ngijeme ngek'o ra mboxk'ɔji

**Dya ri si'i na punkɔ paré ñeje tr'us'ɔ,
ñeje yo jñonɔ k'o dya ga joo**

NU OKJII

Pje mbeje nu okjii.

Nu okjii ngeje ma b'ɔb'ɔ na punkjɔ asuka kja inkjii ngeje ma b'ezhi inreje yo ixlulu ngek'o ra mbos'ɔ na joo nu asuka, ngek'o ra pɛpji na joo inkjii.

Nu okjii ra s'ood'ɔ tenxe inzero ngek'o dya ra nrruu, nu ngijeme dya tr'isi sootr'o ri sii yo jñeche k'o ra dyak'ɔji ngek'o dya ra nrruu. Nu ngijeme me soo yo nrrixu.

Yo nrre naño okjii

D'aja okjii: (ngeje soo yo ch'ii)

Ngeje yo soo yo ch'ii ñeje nrre soo ra zoo yo tr'ante dyanrra unɔ na punkjɔ yo ixlulu. Ne jod'ɔ ri sii jñeche.

Yeje okjii (dya soo yo tr'ante ñeje yo ixlulu)

Nu ngijeme pjɔrɔ ma gi pes'i 40 kjɛɛ ñeje yo ch'ii ñeje yo ts'itr'i. Nu ngijeme kja gi soo ma gi pes'i na punkjɔ kjɛɛ. Nu jm'eya dya unɔ na punkjɔ ixlulu ngek'o dya ga joo pa dya ri chuɔ dadyi, ri ts'aa ri jñom'ɔ, ri b'ɔg'ɔ, ri nzhod'ɔ, ri dak'ɔ ñeje ri jñon'ɔ nu jango ga xits'iji, ri sii na punkjɔ ixlulu.

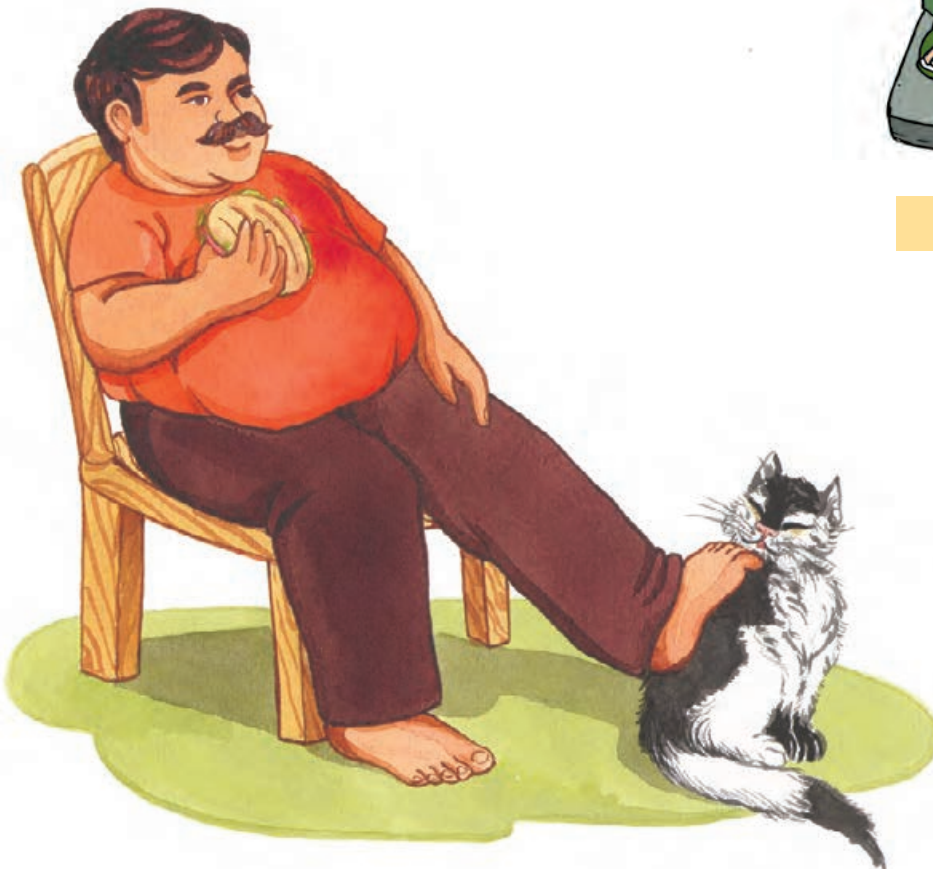
NUJIO SOO RA ZOJI

Nujio b'ɔb'ɔ ma ri soo ɔnkjii ngejio:

- Pes'i nzite (40) kjɛɛ
- Magi pes'i inb'edyi k'o soo nu ngijeme ɔnkjii
- Na pii
- Ma mimi na punkjɔ, dya nzhod'ɔji, ɲeje ma dya bɔgɔji.
- Ma sii yo jɲonɔ k'o dya ga joo ɲeje k'o pebi xebo.

Na pii

Ma mimi

- D'aja yo paa ma gi sii paré.

Ma gi nee na punkjɔ nrreje

Gi s'atr'a na punkjɔ

YO GI SO'OJI

Ma p̄j̄r̄x̄ nu ngijeme ngeje ma:

- Megi nee na punkj̄ nrreje.
- Megi s'atr'a na punkj̄.
- Magi pili na punkj̄ ma nrrempa

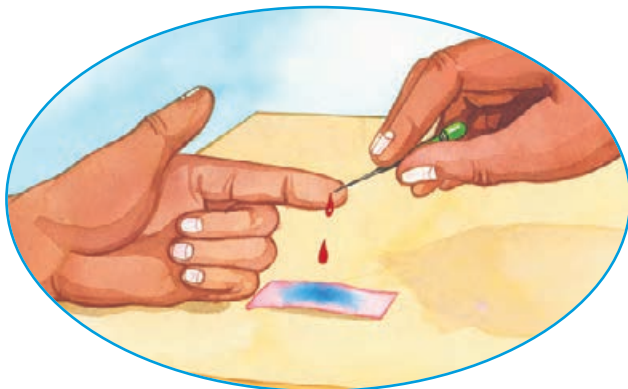
**Ma pes'i ɔnkjii yo nrrixu
sotr'o ra m̄s'̄
ints'imbane k'o pes'i nziyo
s̄t̄ ma ga
mimi.**

Me poo ink'uee

ñeje
ma xom̄

**Nujio tɔtr'ɔji d'adyi
ma nu'uji nu kjii**

- Me poo inkuee, zo dya pje ri kjaa.
- Ma dya pits'i (ma pɔrɔ nu ngijeme)
- Ma d'ak'ɔ na punkjɔ ɔni

**Dyari sii na punkjɔ jñonɔ yo pes'i xebo
ñeje asuka.**

YO XITS'IJI

Tenxe yo ntee k'o pes'i dyote ts'ich'a kje, ra maa kja nu ngungijeme ngek'o ra nutr'b'ɔji inkjiji pa ra mb'araji ja nzii asuka k'o pes'i, nujio, ra tsa'a zo ri d'aja paa nu kje, ñeje yo ntee k'o pes'i nzite kje o s'iji inb'edyi k'o soo onkjii.

Ri ts'aa ri jñom'ɔ

Nujio ra xits'iji:

- Ri jñonʼ na joo
- Dyari sii xebo, ñeje yo dyojui asuka
- Dyanrra ri jñom'ʼ

Ma b'ʼb'ʼ nu ngijeme, ri ts'aa yo xits'iji:

- Ri jñom'ʼ na punkjʼ
- Dya ri sii tr'ʼs'ʼ ñeje paré

- Ri sii na joo yo jñeche, dya ri jyez'i
- Ra nuk'x nu xtr'x ntee ma b'xb'x asuka kja inkjii.
- Ri ma'a kja nu ngungijeme ma gi soo jango na x
- Ri pjo'x na joo inkua'a, dyari nzhod'x dyongua, dyokx na joo inxojo, pech'e na joo inkuaa tenxe yo paa, ri dyotr'x na joo a nrre injñimo, dyari chichij indyatsi k'o s'isk'i.
- Ma'a kja nu xtr'x ntee ma jango xotr'k'x'x'x'
- Ri chunuji yo ntee yo pes'i okjii

NU ABC NU D'IJI

Pjek'o mb'eje nu ABC nu e d'iji kja ngumø

Ngeje yo xits'i pje ri tsa'a pa dyari soo d'iji, ma dya trjis'i nu sodye sidyi kja nu ngungijeme k'a dya ga jee ga b'xb'x kja ingumø d'ange ra nrru'u.

Pje ne ra mama nu ABC

Nu **A** majm'a ra jñonx na joo nu sodye:

- Ri xipji nu sodye ra sii tenxe k'o nee
- Ra jñonx na joo pa dyara ngajn'a o ra ts'akjuana
- Nujio ts'imbane ra unxji na punkjx xib'a nu paa
- Ma yagi edyi nziyo zana nu ts'imbane yagi sii jñonx, dyara jiezii
- Dyari unx naño jñonx ma soo d'iji.

Nu **B** xits'iji ra unxji na punkjx nrreje nu sodye, ra zii k'o juanx o ts'ike ga b'ech'iji, dyara unxji oreje jextr'o ma ra nrris'i nu d'iji.

B'xb'x jñechē k'o unxji kja nu ngungijeme, me na joo o ra nrromx kja nrrenra nu ja pooji jñech'e.

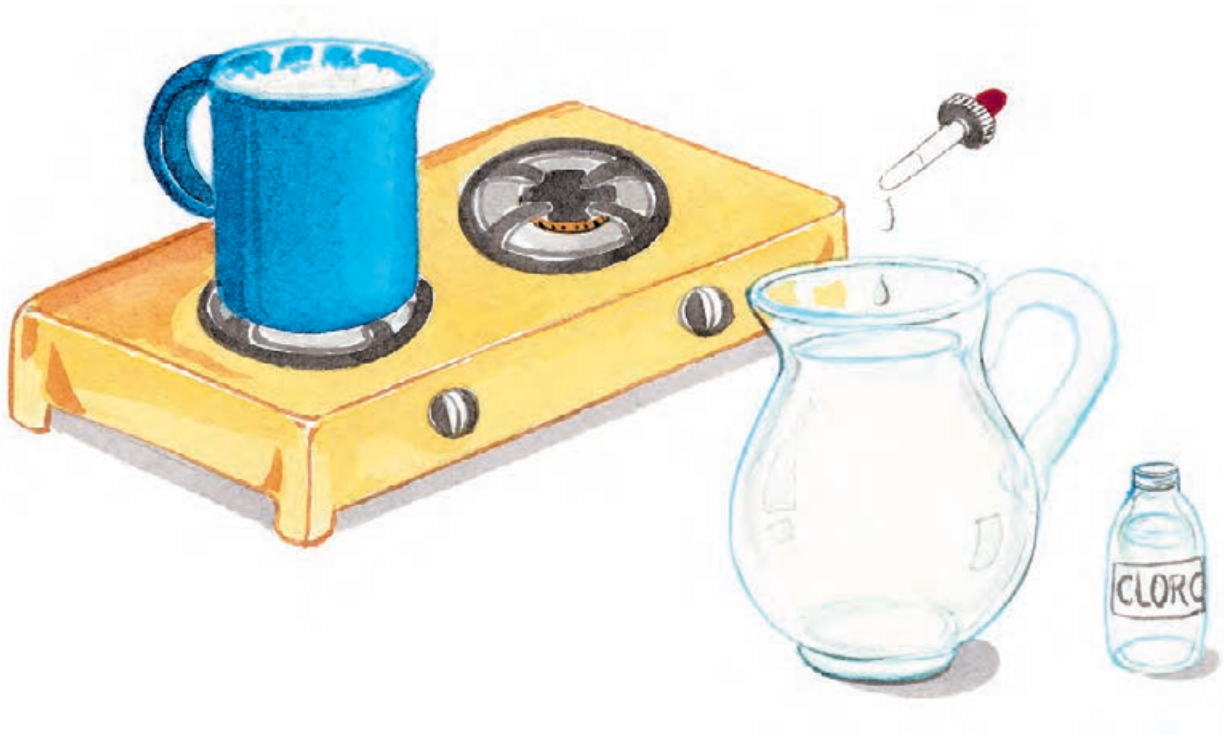
1

Nu jangorgi dyatr'a:

2

Ri xiñee na joo k'o nrreje ñeje xabo.

Ri b'anx d'aja xalo nrreje, nu nrreje ri jyezi ra jotr'x, xis'i nu xireje ngek'o ra nrru'u yo jax.

- 3 Ri dyedyi d'aja xalo nrreje, ri xich'i nu ts'is'ab'ax kja dyarga pox.
- 4 Chutr'px tenxe nu jñeche nu u'nxi kja nu ngungijeme kja d'aja xalo nrreje k'a ya b'an'.
- 5 Chutr'px na punkj ngek'o ra jñets'e na joo.
- 6 Ma dya chunuji na joo nu jñeche ri jyezi, xutr'x k'a xe d'aja ngek'o ra jog na joo.
- 7 Dyanrra ri unx k'a ra sii na punkj nu jñeche ngek'o dyara nzhok'.
- 8 Ma edyi d'akjæ nu ts'imbane ri unx ra sii d'aja ts'is'ab'ax nu jñeche maga unx

kjʌsjñ m'a mezhe nu d'iji.

9

Ri ts'ob'x na joo nu jñeche ngek'o dya ra jotr'x ma ra mbonkjx nu paa, ri pjogx, dyatr'x k'a xe d'aja d'ange xe ne jiontr'jo.

Nu **C** ngeje nu ra mbendgeji nu sodye dya tr'is'i yo jñipaa ra sidyiji kja nu ngungijeme ngek'o ra nu'u nu ætr'æ ntee.

Ma gi jñanrraji yo b'æb'æ ngeje ma:

- Inzheje me na jee.
- Dya pib'i inzhizho
- Me dyotr'æ a nee ñeje a nzijñi
- Me nee na punkjæ nrreje
- Dyanrra jñonæ, sii ts'ike nrreje, nzhok'æ tenxe k'o sii
- Pes'i na punkjæ paja
- Chjanabi kjii inpjojo.

MA NA JOO INTE'E

Pa ri pes'i na joo ins'ib'i magi jñonɔ, ri pech'e, jñeje ints'ijñi tenxe yo paa, ri ma'a kja nu ngungijeme ma ga sotɔ jñanto zana ngek'o ra nutr'k'ɔji.

Tsa'a yo xits'iji ñeje inb'edyi ngek'orga joo ins'ib'i.

Ri ñónɔ na joo

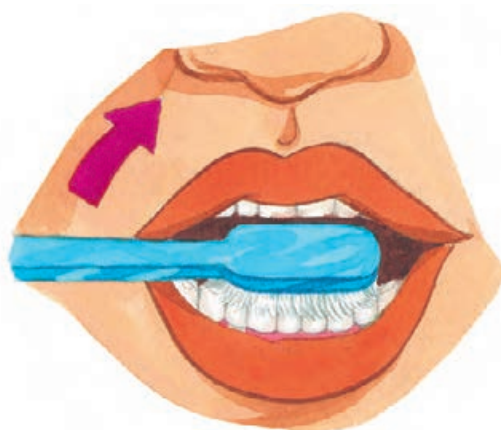
Ri pech'e ins'ib i ma gi Kjuarɯ
gi noñɯ (jñi'irgi pech'e nu paa)

JANGO GI PECH'E INS'IB'I

- Ri pech'e ko nu pech's'ib'i na dyotr'ɯ
- Chotr'ɯ k'a ra mezhe

1. yo ins'ib'i a jens'e ri
ch'otr'ɯ ga maa a nrrɯb'ɯ

2. yo ins'ib'i yo b'ɯb'ɯ a
nrr'ɯb'ɯ ri ch'otr'ɯ ga maa a jens'e

3. ma ri pech'e inzhəs'apjı ri xinch'b'i
nu pech's'ib'i

4. juanch'a ri pech'e a xes'e ints'ijñi.

MA GI KJARØ KO NU KJØXIMI S'IB'I

1. ri dyok'ı k'o jñite ts'iedyi nu
kjøximi, ri potr'ı nziga yeje inñidye
ra jiad'ıbi k'a ts'ike

2. juanch'argi pjot'ı nu kjøximi kja
ins'ib'i ra mbos'ı nujio yeje ñidye.

3. ri ts'ok'ı ga maa a jens'e, a nrrıb'ı
ñeje a tri'i dya ri chjotr'ı inb'is'apjı.

RI PJORØ INTE'E MA GI NRRUNTE

Nujio nrrix'u ma nrrunteji pes'i k'a ra ts'aji:

- ma ga nguarø ga jñonø ra mb'ech'e yo ins'ib'i
- ri sii jñonø yo na joo
- dyari sii jñech'e k'o dya xits'i nu jokø ntee yo sodye
- ri dyorø k'a ra nutr'købi ins'ib'i ma gi paa kja nu ngungijeme.

RI PJORØJI INTE'E NRREZE MA GA MØXK'ØJI

Ra zi'i ins'ib'a nu nana

**Ra mbech'e inb'is'apjø ñeje a nzijñi
yeje nu paa**

Dyari unu nu s'ib'a

Dyara jyets'pi nu s'ib'a maga inji.

NA JO'O A NEE NU TR'ANTE

- Yo tr'ante soo ra jñu'u nu pechs'ibi ko xicuchi k'o me choxtr'o.
- Ma gi pes'i kja inte'e yo dyagi s'ib'i pech'e na joo k'o xabo ñeje nrreje.

NU K'O GI MBEÑE, OPJØ

This image shows a full page of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, typical of notebook or legal stationery. There are no margins, text, or other markings on the page.

[illegible]

[illegible]

[illegible]